

TOTH SZILÁRD

„VÁLASZTÁSI HAGYOMÁNYOK” A KÉT VILÁGHÁBORÚ KÖZÖTTI ROMÁNIÁBAN

és a magyar szavazók viselkedése e választások alkalmával

■ A két világháború közötti romániai parlamenti választások elemzése igen izgalmas oldalát tárják fel Románia történelmének. A választási rendszer és „szokásjog” lehetővé tette, hogy a politikai pártok és különösen a kormánypárt alaposan „befolyásolhassa” a választások eredményeit. Rengeteg olyan eszköz és módszer létezett, amellyel meg lehetett változtatni a választások eredményeit, és éltek is ezekkel. Ennek következtében minden parlamenti ülészak kezdetén elkerülhetetlenek voltak az ellenzék és a kormánypárt közötti éles szövtáncok a választási csalásokat illetően. A Központi Választási Bizottság jegyzőkönyvei hemzsegek a különböző politikai pártok tiltakozásaitól. Több történész, politológus és szociológus is foglalkozott e probléma elemzésével, de talán Mattei Dogan az, aki a legjobban meghatározta a „jelenséget” *Dansul electoral în România interbelică*¹ (A két világháború közötti romániai választási tánc) című tanulmányában. A tanulmány címe nagyon találó. A romániai politikai gyakorlat a következő volt: a király kinevezte az új miniszterelnököt, az új kormány megrendezte a választásokat, és ezután ült össze a parlament. Természetesen minden kormány úgy „szervezte meg” a választásokat, hogy megszerezze az elsöprő többséget. Ennek köszönhető, hogy a fontosabb politikai pártok választási eredményei és parlamenti képviselete nagyon hullámzó, a pártok „táncolnak” a romániai politikai skálán. Egyik legjellemzőbb példa a Nemzeti Liberális Párt esete, amikor az 1920-as választásoknál, ellenzékben lévén, csak 6,8%-ot szerzett, de 1922-ben, amikor kormánynon volt, már 60,3%-ot, majd

1926-ban (ellenzékben) visszaesett 7,3%-ra, 1927-ben (kormánynon) újra felugrott 61,7%-ra, hogy 1928-ra újra visszaessen 6%-ra.² A két másik nagy román párt (a Nemzeti Parasztpárt és a Néppárt) is, amely kormányzásra jutott e periódusban, Mattei Dogan kifejezésével, hasonlóan „táncolgatott”. A kormánypárt győzelmét elősegítette az 1926-os választási törvény is, amely a választási „prémiumról” is rendelkezett. Azokban a választási körzetekben, ahol egy párt megszerezte a szavazatoknak legalább a felét, megkapta az illető körzetre kiosztott mandátumoknak a megszerzett szavazatokkal járó arányos részét is. A megmaradt mandátumokat (azokban a körzetekben is, ahol senki sem szerzte meg az abszolút többséget) összesítették, és ezeknek az 50%-át az a párt kapta meg, amelyik megszerezte a szavazatoknak legalább 40%-át, a másik 50%-ot pedig elosztották a szerzett szavazatokkal arányosan. A választási küszöb 2% volt, amely párt nem érte el, nem részesült az „osztzkodásból”, de ha valamely körzetben megszerezte a szavazatok abszolút többségét, az illető körzetben neki járó mandátumokat is megkapta. Ilyen körülmények között az a párt, amelyik megszerezte a szavazatoknak legalább a 40%-át, megszerezhetette a parlamenti helyeknek a 70–90%-ának is a birtokába jutott.

Újabbán Sorin Radu elemzi két könyvében a romániai szavazók befolyásolására alkalmas módszereket és lehetőségeket, nem ódzkodva attól, hogy kihangsúlyozza a nagymértékű analfabetizmust is, aminek következtében a szavazók nagy tömegei nem rendelkeztek politikai kultúrával, és könnyen befolyásolhatták

őket. Alapos elemzése ellenére nem érthetünk egyet azzal a következtetéssel, hogy noha kormányának a szavazókra gyakorolt nyomása nagy volt, ez nem befolyásolta döntően a román képvisleti demokráciát.³ És a román történészek túlnyomó többsége még mindig ezen az állásponton van. Ezzel ellentétben Keith Hitchins azt állítja, hogy az 1866–1947 közötti Romániában valójában „színlelt demokráciáról” beszélhetünk.⁴ Jelen tanulmányban igyekszem Mattei Dogan, Sorin Radu és Keith Hitchins állításait elemezni és kimutatni, mennyire befolyásolta a kormány nyomásgyakorlása a romániai választások eredményeit, és mennyire beszélhetünk „színlelt” demokráciáról Romániában a két világháború között, ugyanakkor azt is igyekszem megragadni, miként viselkedtek a magyar szavazók a választási körülmények közepette.

Természetesen minden demokratikus rendszerben tapasztalható a kormány bizonyos nyomásgyakorlása a választások alkalmával, de a két világháború közötti Romániában ezt mesterien alkalmazták, és nem is bíbelődtek a leplezésével, amint ez pár példából ki is derül. Az 1926-os parlamenti választások után a következő szóváltás hangzott el a román parlamentben:

„Grigore Diaconescu képviselő: Hogyan magyarázza, hogy a halottak is önökre szavaztak?”

Dr. Anton Ionescu képviselő: Úgy, ahogyan önökre is szavaztak. Ez az önök módszere.”⁵

Ugyanazon választások alkalmával Spiridon Popescu képviselő a következőket nyilatkozta: „A tegnap Mugureni-ban, ahol egy tutovai választási körzet van, összefutottam Galin szenátor úrral. Keresett, és végül megtalált, hogy valami nagyon fontosat mondjon nekem: »Spiridon Popescu úr – kezdi a tutovai szenátor úr –, maga komoly ember. Most mi vagyunk hatalmon, a választásokat mi szervezzük, és maga is érti, hogy a maga jelenléte itt most fölösleges.« Majd hozzáteszi: »Amikor önök lesznek hatalmon, akkor önök szervezik a választásokat, és akkor én nem fogok beavatkozni az önök választásaiba.«”⁶

Érdemes figyelni Gheorghe Cuza képviselő parlamenti felszólalására is: „Uram, ma nem ennek vagy annak a pártnak a tetteiről van szó, hanem egy választási csalási rendszer folyamatos fenntartásá-

ról, függetlenül attól, hogy milyen párt van az ország élén...”⁷

Amint látjuk, nem is igyekeznek véka alá rejtteni a tényeket. E nyomásgyakorlás a kormány részéről, kisebb-nagyobb árnyalati különbséggel, annak függvényében, hogy melyik párt volt hatalmon, tapasztalható volt az egész két világháború közötti romániai politikai életben.

A különböző illegális módszerek alkalmazása nagy leleményességre vall: hamis szavazócédulák alkalmazása, az ellenzéki választók szavazásának a meggátolása a hadsereg és a csendőrség segítségével, karantén bevezetése bizonyos falvakban stb. Nem csoda tehát, hogy ilyen körülmények között „normális” választásnak számított, ha „csak” pár halálos áldozat és pár száz, esetleg pár ezer sebesült volt elkönnyelhető a különböző pártok támogatói és a rendfenntartó erők közötti összecsapásokban. Voltak természetesen „tisztább”, „csendesebb” választások is, de ekkor is akadtak bőven incidensek. De lássuk a kormány nyomásgyakorlásának a különböző módszereit, amelyeket így rendszerezhetünk:

- 1) az első hely biztosítása a szavazócédulán a kormánypárt jelöltje számára;
- 2) a politikai ellenfél kampányának a megakadályozása;
- 3) a választók megvesztegetése-leitattása;
- 4) a választók megfélemlítése és/vagy fizikai bántalmazása a csendőrség segítségével vagy anélkül;
- 5) az ellenzék szavazásának a meggátolása és a saját választók szavazóközpontokba való „szállítás”;
- 6) hamis szavazólapok tömeges használata;

De lássunk néhány példát. Az első hely biztosítása a szavazócédulán alapvetően nevetségesnek tűnhet, hiszen ez nem jelenthetne helyzeti előnyt. Azonban nem szabad elfelejtenünk, hogy a romániai választók nagy része analfabéta vagy félalfabéta paraszt volt, és nem rendelkezett semmilyen politikai kultúrával. Arra szavazott, aki megvesztegette, leitatta, megfélemlítette, vagy arra, aki a lista élén állt, mivel az ő gondolatmenete szerint az lehetett a legfontosabb ember a jelöltek közül, akinek a neve az élen szerepelt. Ennek érdekében a politikai pártok közelharcot vívtak a jelölések beadásának a pillanatában, mivel ezek sorrendje szabta meg a szavazólistán levő

sorrendjüket. Nézzünk egy példát: „Amikor kinyitották a törvényszék ajtaját, hogy a jelöltek beadhassák a dossziéjukat, Roman Iosif ügyvéd (a Nemzeti Parasztpárt jelöltje) futásnak eredt, hogy elsőként adhassa le a dossziéját, de a második ajtónál a rendőrparancsnok elállta az útját. Mivel azonban a tömeg nyomulását a rendőrparancsnok nem tudta feltartani, át kellett engednie őket. Addig azonban pár civil a rendőrparancsnok segítségére sietett, és lefogta Roman Iosif ügyvédet, hogy ezalatt a saját jelöltjük (liberális) elsőként adhassa be a dossziéját” – írja a rendőrségi jelentés.⁸ Amint látható, a rendőrfőnök büszkén be is számol a tetteről a jegyzőkönyvben, hogy a feletteseie előtt bizonyíthassa: sikeresen végrehajtotta „feladatát”.

Ami a politikai ellenfél kampányának az akadályozását illeti, ezt is rendszeresen felsőbb, minisztériumi utasításra tették a prefektusok a rendőrség, a csendőrség, néha a hadsereg vagy civilek segítségével.

Az 1927-es választásokon a Hunyad megyei Harón dr. Martonossy György dévai ügyvédet, az Országos Magyar Párt jelöltjét nem engedte be a helyiségbe Iovan Mica, a csendőrség parancsnoka.⁹ Az Országos Magyar Párt marosvásárhelyi vezetői arra panaszkodtak, hogy a rendőrség a helyi rendőrparancsnok utasítására több ízben is, 1927. június 25-én és július 3-án letépte a párt választási falragaszait.¹⁰

De történtek ezeknél sokkal súlyosabb dolgok is, amint azok Mihai Negură képviselő nyilatkozatából (1932. augusztus 13.) kiderülnek: „A megyében [Vaslui] levő összes községben súlyosan megvertek sok állampolgárt [...] Amikor a nemzeti parasztpártiak nem tudták közönséges verőlegényekkel meggátolni a mi propagandánkat, egy halom csendőrt hoztak. Odatették a verőlegényeket, hogy szétszórják a mi embereinket, és ha ezeknek nem sikerült, akkor közbeléptek a csendőrök, ezek szétverték és letartóztatták az embereinket. [...] Visszavezették az 1926-os úttorlaszos rendszert.”¹¹

Amint látható, nemcsak, hogy nem tartózkodtak a polgárok fizikai bántalmazásától, de miután megverték, még le is tartóztatták az ellenzék szimpatizánsait.

Ami a választók megvesztegetését illeti, ez volt talán az egyik legnépszerűbb módszer mind a választók, mind az őket

megvesztegető hatóságok soraiban (kellemebb volt a verésnél a választók és kevésbé fárasztó a hatóságok számára). A megvesztegetés egyik fő eszköze az alkohol volt a maga különféle formáiban és koncentrációiban.¹² Az ellenzék székeiből rendszeresen ilyen panaszok hangzanak el: „Tanacunban két hordó bort adtak a választóknak.”¹³

„A codăești-i választókörzetben 760 liter bort osztottak szét, és alaposan leitatatták a parasztpárti választókat...”¹⁴

Hogy hány embert lehetett leitatni 760 liter borral egy nem túlságosan jól táplálkozó moldvai közösségben (az 1907-es román parasztfelkelés is a nem messze levő Flămânzi [= Éhese] nevű községből indult el), azt az olvasó fantáziájára bízunk...

1936. február 18-án részleges parlamenti választásokat rendeztek egy megüresedett képviselőhelyért Hunyad megyében. Egy Zorgoni Petru nevezetű egyén Demszus községben összegyűjtött egy 30–40 fős csoportot a Nemzeti Parasztpárt híveiből, saját lakásán leitatatta őket, majd kiment az utcára, és elkezdte kiabálni, hogy „éljen a kerék!” (a Nemzeti Parasztpárt választási jelvénye). Erre megjelent egy csoport liberális szimpatizáns, akik azt kiabálták, hogy „éljen a bot!” (a függőleges vonal a Nemzeti Liberális Párt választási jelvénye volt). A kiabálásból verekedés lett, végül kövekkel hajigálták egymást, amíg be nem törték az adóhivatal ablakát. Ekkor Zorgoni Petru, ahelyett hogy lecsillapította volna a verekedőket, hazament, elővette a revolverét, és két lövést eresztett a levegőbe, de senkit sem talált el – írják a csendőrség jelentésében.¹⁵

Ami a választók megfélemlítését illeti, az előbbieken is találhatunk példákat rá, de sokkal durvább jelenetek is lejátszódtak: „A választások előtti napon, éjjel 12 órakor, a falut bejárta a pápa egy csapat verőlegénnyel, azt mondva a lakosoknak: aki be mer menni a városba, az halál fia (a város 2 kilométerre volt és oda kellett menniük szavazni). Ugyanezek a verőlegények éjjel fél egykor betörték a mi jelöltünknek az ajtaját... a falu lakosai, ezt látva, rémülten hazarohantak megvédeni családjukat és gyerekeiket.”¹⁶

Vagy egy másik esetben az egyik jelölt panaszkodott, hogy „kövekkel támadtak meg, amikor a szavazóiroda felé mentem... a kocsimba menekültem, és elbűj-

tam, és amikor megjöttek a csendőrök, hogy lássák, ki a tettes, vagy 30 ember lövésekkel válaszolt”.¹⁷

Megjegyzendő azonban, hogy az utóbbi két jelenetre 1932-ben kerül sor, amikor a Vaszgárda és más szélsőjobboldali szervezetek befolyása egyre erősödött, és sajnálatos módon nagy támogatásban részesültek az ortodox egyház papjai részéről. A húszas évekre nem voltak annyira jellemzőek az ilyen jelenetek, de nem hiányoztak a képből.

Ha a megvesztegetés és a megfélemlítés nem volt elégséges, akkor a leggyesze-rűbb volt nem engedni szavazni az ellen-zék választóit és a sajátjaikat beszállítani a szavazóközpontba a hadsereg, a rendőr-ség, a csendőrség vagy kormánypárti civi-le segítségével.¹⁸

Az 1927-es választások alkalmával a Dicsőszentmárton melletti öt magyar többségű faluban (Gálfalva, Ádámos, Dombó, Szőkefalva, Királyfalva) vezettek be karantént a hatóságok egy állítólagos pestisjárvány miatt. Gyárfás Elemér, az Országos Magyar Párt képviselőjelöltje és Hans Hedric, a Német Nemzeti Párt jelöltje panaszt emeltek a nagyszebeni (li-berális) prefektusnál, aki semmibe vette a tiltakozásukat, majd Folea Emil, a Nemze-ti Liberális Párt jelöltje azt mondta a tiltakozóknak, az öt falu lakossága csak akkor mehet el szavazni, ha Gyárfás Elemér és Hans Hedric visszalép, és írásban garan-tálják, hogy e falvak lakossága a Nemzeti Liberális Pártra fog szavazni.¹⁹ Mindkét jelölt felháborodottan visszautasította az ajánlatot. Természetesen a liberálisok nyerték a választásokat a körzetben (és országos szinten 61,7%-kal), Gyárfás Elemér pedig csak csiki győzelmének köszönhetően jutott be a szenátusba egyedüli magyar szenátorként.

Hogy miként könnyítette meg a kor-mány saját szavazóinak a dolgát, kiderül a következőkből. Az 1936-os részleges választások alkalmával Romulus Miocu prefektus, liberális képviselőjelölt táviratban kérte a belügyminisztériumtól, hogy a Román Államvasutak lépjen lép-jen közbe a szavazók szállítása céljából: Alsóvácaról 1000 választót kellett a bertenfalvi szavazóirodához szállítani és vissza. A lugosi vonattal Dobrára 800 választó szállításának a biztosítását kérte. A karánsebesi vonatra további 8–10 va-gon hozzácsatolását sürgette a várhelyi (Sarmizegetusa) választók számára és to-

vábbi 6 vagon hozzácsatolását a 2704-es számú vonathoz.²⁰

Ha az eddig felsorolt módszerek nem lettek volna elegendőek, akkor még min-dig hátramaradt az egyik legprimitívebb, de legbiztosabb módszer: a hamis szava-zólapok tömeges használata.²¹ Ezzel kap-csolatosan legendává vált egy valamivel korábbi, 19. századi bukaresti eset. E jel-lemző és tragikomikus példa a választási csalásokra 1895-ben történt: a Clementa iskolában felállított szavazóirodában a kormány a katonákkal többször is szava-ztatott, mindig más ruhába öltöztette őket. Egy őrmester szavazott, kiment, majd pár perc múlva újra bejött szavazni, most már másik kabátot viselve, majd harmad-szor, kalappal a fején, negyedszer kicse-rélve a kalapot kucsmára és így tovább... Bejön hetedszer is, amire a szavazóiroda elnöke, Pompiliu Florian megelégte a mókát, és ráripakodott, hogy most már elég legyen, szavazott már hétszer, ha nyolcadszor is megjelenik, akkor letartó-ztatja!²² E gyakorlat a két világháború kö-zötti Romániában is virágzott, amikor még a halottak is szavaztak, amint ezt egy korábbi parlamenti szóváltás segítségével bemutattam.

Másik jó példa erre az 1927-es válas-zások alkalmával megtörtént marosújvári eset. A marosújvári választókerületben az Országos Magyar Párt beclése szerint a Nemzeti Liberális Párt 500–600 szava-zatot lopott el a magyar választóktól. A szavazatok megszámlolásánál a bizottság elnöke nem volt hajlandó megmutatni a szavazólapokat a többi tagnak ellenőrzés céljából, felháborodva azon, hogy meg-merik kérdőjelezni a tisztességét. Amikor már vagy 100 szavazatot számolt össze az elnök egymásután a liberálisok javára egy olyan körzetben, ahol a Nemzeti Parasztpárt és az Országos Magyar Párt megbíz-ható és stabil szavazóbázissal rendelke-zett, és e két párt az elnök állítása szerint még egy szavazatot sem kapott, a Nemzeti Parasztpárt képviselője megpróbálta ki-tépní az elnök kezéből a szavazólapot, hogy meggyőződhessen, valóban a liberá-lisoknak szól-e a szavazat. Az elnök nem engedte el a lapot, és ez ennek követke-zésében elszakadt. Erre az elnök rögtön le-tartóztatta a Nemzeti Parasztpárt képvise-lőjét a szavazócédula elszakítása miatt. Lőrinczi Béla és Nagy Béla, az Országos Magyar Párt képviselői tiltakoztak ez el-len, így őket is letartóztatta. Mindhárman

a fogdában töltötték a szavazatok megszámlálásáig hátralevő időt, úgyhogy nem volt, aki ellenőrizze a liberális elnök számlálását.²³

Ugyanekkor a nem messze levő Torockón Stamatide elnök még a szavazások előtt letartóztatta az ellenzék képviselőit, és Dédán is távol tartották az Országos Magyar Párt és a Román Nemzeti Parasztpárt képviselőit a szavazatok megszámlálásától.²⁴ Csak „mellékesen” említendő meg, hogy az 1927-es parlamenti választásokat a Nemzeti Liberális Párt szervezte és elsőprő főlnnyel (61,7%-al) meg is nyerte.

Amint látható, a két világháború közötti Romániában nem nagyon beszélhetünk valós képviselletek demokráciáról, inkább a Keith Hitchins által olyan jól megfogalmazott „színlelt demokráciáról”, mivel az egész választási rendszer és az íratlan választási szokások valójában demokráciaszínlelést eredményeztek. Ilyen körülmények között érdekes elemezni a magyar választók viselkedését e választások alkalmával, annál is inkább, mivel a román politikai elit állandóan irredentizmussal vádolta a romániai magyar kisebbséget. Egyértelmű, hogy tartottak a romániai magyarságtól, mivel ez volt a legjelentősebb romániai nemzeti kisebbség, és a romániai németektől (a másik jelentős romániai kisebbségtől) eltérően anyaország, Magyarország szomszédos volt Romániával, továbbá a közös határ mentén jelentős tömbökben élt magyar kisebbség. Mindez, továbbá a magyar kormány álcázott, majd nyíltan hirdetett revizionizmusa állandóan stresszelte a román politikai köröket. Éppen emiatt érdemes elemezni a magyar kisebbség viselkedését a romániai parlamenti választásokon, hogy lássuk, a választási kampány alatt és a választások napján ilyen megnyilvánulásokat tapasztalni lehetett-e.

A Központi Választási Bizottság jegyzőkönyveit elemezve megállapíthatjuk, hogy a magyarok által lakott megyékben voltak a „legcsendesebb választások” a két világháború közötti Romániában. A Központi Választási Bizottság jegyzőkönyveiben sokkal kevesebb a rendellenességekről szóló feljegyzés e megyékben, mint Románia más megyéiben.²⁵ Pedig itt az átlagnál sokkal többre lehetne számítani az interetnikai feszültségek miatt. Ennek ellenére sok, magyarok által lakott megyében nem találunk semmilyen

rendellenességet ami már egymagában „rendellenes” a romániai választások „hagyományait” ismerve. Ahol felmerülnek elszigetelt incidensek, ezek többnyire a kormányzati nyomásgyakorlás számlájára írhatóak (a rendőrség, a csendőrség, a hadsereg megátolja a választók szavazati jogának a gyakorlását, elállják az utakat, és megátolják, időnként fegyveres erővel, a szavazóközpontba jutást). Az ilyen túlkapások korántsem írhatóak a „revizionista provokációk” számlájára.

Több kisebb incidens történt például az 1926-os választások alkalmával, amikor is az Országos Magyar Párt választási kartellt kötött a kormányon levő Néppárttal, és a kormány megengedte/eltúrte a magyar választóknak, hogy a választási kampány alatt nemzeti színeik alatt vonulhassanak fel. Ezt egyes román hazafiak, különösen pár román katonatiszt a román állam elleni provokációnak és sértésnek tekintette, és feljegyeztek néhány esetet, amikor a felháborodott románok megpróbálták kitépni a piros-fehér-zöld lobogót a magyarok kezéből.²⁶ A Néppárt részéről nagy merészségre és toleranciára valló volt ez a gesztus, hat évvel Trianon után ezt megengedték. Egyébként a Román Nemzeti Párt elitje a választások alkalmával elszenvedett kudarc miatt heves nacionalista uszításban vezette le a frusztrációját. Alexandru Vaida-Voievod a *Patria* című lapban a következőket írta: „Decebal országából, a dicső Corvinok Hunyadjáról jajszavak visszhangzanak: román csendőrök román választókat lőttek agyon. Megölték őket azért, hogy ne szavazhassanak románokra. Nagy-Romániában a magyar, szász, zsidó és cigány a csendőr védelme alatt áll. Szavazhat Barabás Bélára, aki egy életen keresztül üldözött mindent, ami román. Szavazhat rá, mert Nagy-Romániában a magyar trikolór árnyékában a román csendőr védelme alatt Barabás Bélának kiváltsága van, hogy a »buta oláhok« gyalázza. A román csendőr pirul, de teljesíti kötelességét... A magyar párt a Talpra magyart szavalt, az ezeréves Magyarország testéről leszakított területekről beszélt. A román csendőr haptákban állt, pirult, de teljesítette kötelességét... Egész falvakat vertek végig, a románok százait tartóztatták le, kínozták meg a román csendőrök... Amikor a Corvinok földjén a kordont már nem tudta tartani, a román csendőr sortűzet nyitott testvéreire. A halottakat nyolc-

van-száz lépésnyi távolságról lőtték le. A román csendőr román vérrrel pirosította be Nagy-Románia földjét. Azért, hogy győzzön Szele, Barabás, Tornya, Bethlen gróf, Jósika báró, Teleki gróf és Goga többségének többi megmentője.”²⁷

A cikket előltni a nacionalista propaganda, de élénk tárja azokat a túlkapásokat is, amelyeket a kormány emberei követtek el a választások megszervezése és lebonyolítása alkalmával, amikor mindennaposak a véres incidensek. Csak hogy nem szabad abba a tévedésbe esnünk, hogy elhiggyük Alexandru Vaida-Voievod állítását, miszerint a román csendőr csak román vért ontott a választások alkalmával, és hogy a kisebbségek kiváltságokat kaptak, és élvezték az államhatalom védelmét. Az 1937-es parlamenti választásokról így emlékezik meg Míkó Imre: „A december 20-ai képviselőválasztás ismét a liberális párt hagyományainak jegyében folyt le. A Magyar Párt jelöltjeit letartóztatták, gyűléseket nem engedélyeztek, egész községeket zártak le a szavazás előtti napokban járvány címén, a Magyar Párt bizalmi embereit nem engedték az urnák közelébe, az ellenszegülőket megverték, a leadott szavazatokat pedig ellopták, és liberális szavazatokkal cserélték ki. A legsúlyosabb összeütközés a Maros-Torda megyei Nyárádmagyarós határában történt. Több község mintegy nyolcszáz magyar választója indult el a hajnali órákban a Felsőorosziiban levő választási körzeti központba szavazni. Nyárádmagyarós közelében a Perényiből Perenivé románosodott mikházi jegyző nyolc csendőrrel megállásra szólította fel a tömeget, és dél előtt 11 óráig tartotta őket. Akkor odaérkezett szekéren a deményházi plébános, akit a jegyző átengedett a rajvonalon. A tömeg azt hitte, hogy nekik is szabad az út, s a szekér után indult. Erre a jegyző tüzet vezényelt, és vadászfegyverével ő lőtt elsőnek. Tizenegy székely ember összeesett. Kettő a helyszínen meghalt, holttestüket a csendőrség titokban elszállította, és temetésükre senkit sem engedtek. A többieket a marosvásárhelyi állami kórházban helyezték el. Egy közülük meghalt, többen munkaképtelenné váltak. A választás után megindult az eljárás a tettesek ellen, de már a vizsgálóbíró megszüntető végzést hozott, amit a táblai vádtanács is jóváhagyott, s maga a semmitőszék is a gyilkosoknak adott igazat.

A vizsgálat megállapította, hogy a csendőrök önvédelemből használtak fegyvert, a jegyző puskáját kicserélték, az új fegyverről pedig megállapítást nyert, hogy el sem süttöttek.”²⁸

Amint látható, a kormány emberei nemcsak román vérrrel öntözték Decebal földjét, az azonban igaz, hogy különbséget tettek a kormánnyal valamilyen megállapodást kötött és az ellenzéki választók között. Ennek köszönhető, hogy az 1926-os, liberálisok által szervezett helyhatósági választások alkalmával és a Néppárt által irányított 1926-os parlamenti választások során az Országos Magyar Párt kedvezőbb körülmények között szervezhette meg a saját választási kampányát, mivel a prefektusok parancsot kaptak a kormánytól, hogy ne akadályozzák az Országos Magyar Párt tevékenységét.²⁹

Elemelve a Központi Választási Bizottság jegyzőkönyveit, egyetlen jelentős, magyar szavazók által provokált incidensre bukkantam. Ez 1928. december 12-én történt a Nemzeti Parasztpárt által szervezett parlamenti választásokon. A sors iróniája, hogy a két világháború közötti romániai parlamenti választások közül ez volt a „legkorrektebb” és a „legtisztább”, ha lehet így fogalmazni. E választásokon lehetett tapasztalni a legkevésbé kihágást (ez nem jelenti, hogy a kormánypárt nem gyakorolt nyomást a szavazókra, csak nem oly mértékben, mint máskor). A Központi Választási Bizottság jegyzőkönyveiből kiderül, hogy a 71 románai megyéből 21-ben egyáltalán nem voltak incidensek,³⁰ továbbá sok megyében csak jelentéktelenekről van tudomásunk, ami arra utal, hogy e választáson volt a legkisebb a kormány nyomásgyakorlása. Ezért is különös, hogy éppen ennek a választásnak az alkalmával találjuk a magyar választók által kiprovokált legvéresebb incidenst. De lássuk, hogyan is történtek az események. A Háromszék megyei Választási Bizottság elnöke, Alexandru Ștefănescu által 1928. december 12-én megírt jegyzőkönyv szerint az oltszemi választási központban támadt hatalmas dulakodás során az oltszemi, a sepsibükszádi és a mikóújfalusi szavazók betódultak a szavazóhelyiségbe, és „halálosan megkésélték Badea Stan tizedest”, az őrség tagját, és súlyosan megsebeztek Gh. D. Ionescu törvényszéki jegyzőt, az iroda titkárát. A Sepsiszentgyörgyről kiküldött 20 fős katonai különítmény

helyreállította a rendet, és a szavazás folytatódott. A „halálosan megkéselt” Badea Stan tizedest és a súlyosan megsebzett Gh. D. Ionescu törvényszéki jegyzőt bevitték a sepsiszentgyörgyi kórházba.³¹ Az ügy nagy port kavart a román sajtóban, a vérszomjas magyarok gyilkosságáról írtak cifrábnál cifrább cikkeket. Közben elrendelték az eset részletes kivizsgálását, és kiderült, hogy a „halálosan megkéselt Badea Stan tizedes” már jól van, egészségi állapota jó, akárcsak a „súlyosan megsebzett Gh. D. Ionescu törvényszéki jegyző” is.³²

Az 1928. december 14-én elkezdett és A. Safirescu ügyész irányítása alatt végzett kivizsgálás jelentéséből kiderül, hogy Katona János választó ittas állapotban jelent meg a választási irodában. A választási iroda elnöke, Aurel R. Costescu bíró elrendelte, hogy zárják a kamrába, hűvösre, hogy józanodjon ki. Kis idő után zavargás tört ki az udvaron Katona János falubelije között, majd kiterjedt az összes választóra. Hat-hét székely késekkel felfegyverkezve megpróbált betörni az irodába, de Badea Stan tizedes ellenállt, erre kirángatták az udvarra, és alaposan megverték, kiosztva neki pár bicskaszúrást is. A tizedesnek azonban sikerült bemenekülni a választási irodába, és bezárta maga mögött az ajtót. A 20 fős őrség parancsnoka, Dimitriu hadnagy, ezeket látva megijedt. Megpróbálta lecsillapítani a tömeget, amíg megérkezik Sepsiszentgyörgyről az erősítés, de a tülekedésben valaki kitépte az egyik katona kezéből a puskát, mire a katonái szétszóródtak. A tömeg feltörte a választási iroda ajtaját, kirángatta az udvarra Badea tizedest, és eszméletlenül verte, miközben bicskával többször is megszúrták. Mások, bicskákkal, késekkel és egy revolverrel felfegyverkezve, berontottak a választási irodába, és rátámadtak Costescu bíróra, az iroda elnökére, és megsebesítették Ionescu törvényszéki jegyzőt. Costescu elnök kijutott egy mellékajtón, és Sepsiszentgyörgyre menekült egy kocsival jelenteni az incidenst. Innen teherautóval kivittek 20 katonát egy őrnagy vezetésével Oltszemre, helyreállították a rendet, kiűritették a szavazóirodát, és folytatták a szavazást, mintha mi sem történt volna. Az urnák érintetlenek voltak, senki sem nyúlt hozzájuk. Közben megjelent a helyszínen Szentkereszt Béla báró, az Országos Magyar Párt képviselőjelöltje, amire a

tömeg éljenzésbe kezdett, és újra fenyegetően kezdett viselkedni, mire Szentkereszt Béla báró, az újabb incidensek elkerülése végett, visszavonult.³³

Körülbelül ugyanebben az időben a szomszédos székelykeresztúri és torjai szavazóirodánál is fenyegetően viselkedtek a szavazók, de itt az őrség határozott fellépése miatt nem fajultak el az események. Torján az őrség parancsnoka megfenyegette a szavazókat, hogy ha nem csillapodnak le, és a toladokásban véletlenül meglőnek valakit, ő nem vállal ezért felelősséget. És a kedélyek lecsillapodtak.³⁴

Amint látható, az incidensek súlyosak voltak, de nem annyira, mint ahogyan ezt a Háromszék megyei Választási Bizottság elnöke, Alexandru Ștefănescu bíró jelentette, és ahogyan azt a román sajtó bemutatta. A történet kuriózuma, hogy az általános verekedésben és a szavazóiroda feldúlása közepette senki nem nyúlt az urnákhoz. Ez azt mutatja, hogy a szavazókat nem érdekelte a szavazás eredményének a befolyásolása. Az incidensek okát valami másban kell keresni. Ez egyértelműbben kiderül egy másik szemtanú, Szendrei Kelemen dr. vallomásából. Az ő elbeszélése szerint reggel 9-kor egy annyira részeg szavazót hoztak be a szavazóirodába, hogy a lábán sem tudott állni, és átvitték egy másik szobába, hogy ne hányjon az iroda padlójára. Fél 11-kor bejött még egy részeg szavazó, és ezt is bezárták a másik szobába, amíg kijózanodik. Hamarosan megjelent egy harmadik választó, ez is Mikóújfaluból, de mivel nem ő következett a betűrendes listán, kitésték, azt mondva neki, hogy akkor jöjjön be, amikor sorra kerül. Pár perc múlva újra bejött, amire őt is bezárták az előbbi kettő mellé. Tizenkét óra körül a sepsibükszádi és mikóújfalusi szavazók zajongani kezdtek az udvaron, és követelték, hogy engedjék szabadon a bezárt három személyt, „mivel most szabadság van, és senkit sem szabad letartóztatni”.³⁵ A tömeg megkísérelt behatolni a szavazóirodába, a katonák azonban próbálták puskatussal visszatartani őket, erre az egyik székely legény megragadta és kitépte az egyik katona kezéből a fegyvert, mire az őrség szétfutott, és a hadnagy bemenekült az irodába. A tömeg ekkor berontott az irodába, és szétcsapott az ott levőkön. Rátámadtak nemcsak a román hivatalnokokra, hanem a magyarok-

ra is, de végül a dühüket leginkább Badea tizedesen töltötték ki, őt tartva a három letartóztatásért felelősnek. Rajta kívül csak Ionescu törvényszéki jegyző sérült meg könnyebben. Szendrei Kelemenre is rátámadt egy araszos késsel egy ittas, felbőszült székely, de sikerült kicsavarnia a kést a kezéből és elmenekülnie.³⁶

Amint látható, a zavargások egyik fő oka a túlzott mennyiségben fogyasztott alkohol volt. Az összes tanúvallomásban feltűnik, hogy a választók jó része ittas volt. A másik ok az, hogy a kinn várakozó tömeg felháborodott a bánásmódon, amelyben a választási iroda elnöke részeseztette az ittas és rendbontó szavazókat: letartóztatta és becsukatta őket, hogy kijózanodjanak. Az eljárás helyes volt, de kiváltotta a tömeg felháborodását. Az is felbátorította őket, hogy ezúttal a választásokat nem a liberálisok szervezték, és az első világháború óta végre megszűntették az ostromállapotot. A liberálisok által irányított 1922-es és 1927-es, illetve a Néppárt által szervezett 1926-os választások alkalmával ostromállapot volt érvényben, és a kormány sokkal nagyobb nyomást gyakorolt az ellenzéki szavazókra, mint 1928-ban. A tömeg úgy érezte, hogy most, az ostromállapot felszámolásával végre megszabadult a kormány túlkapásaitól, és a jogai követelte. Arról persze megfeledeztek, hogy a rendbontást az ittas letartóztatottak kezdték... Ez megmagyarázza azt is, hogy miért éppen Badea Stan tizedesen vezették le a dühüket: a kormány túlkapásainak a megtestesítőjeként őt tekintették a fő ellenségnek, mivel ő csukatta le három ittas választót. Amint látjuk, a többi jelenlétével nem volt személyes leszámolnivalójuk. Badea Stan tizedesen kívül csak Gh. D. Ionescu törvényszéki jegyző sérült meg könnyebben. A katonáknak nem esett bántódásuk, pedig ezek puskatussal próbálták visszatartani a tömeget, és az egyiknek a fegyvert is kitépték a kezéből. Nem bántották a katonai különítmény parancsnokát, Dimitriu hadnagyot és Costescu bírót, a szavazóiroda elnökét sem.

Felmerül a nacionalista provokáció vádja is. Safirescu főügyész 1928. december 19-én az igazságügy-minisztériumhoz írt jelentésében előre eltervezett cselekedetéről beszél, főbűnősként az Országos Magyar Párt megyei vezetőit nevezve meg. Legfőbb érve, hogy a szomszédos székelykeresztúri és torjai szavazóköz-

pontokban is zavargások voltak: a kisebbségi választók nemzeti dalukat énekelve vonultak, és azt kiabálták, hogy „éljenek a magyar jelöltek, éljenek a magyarok, éljen Magyarország”. Safirescu főügyész mindezt provokációnak tekintette. Továbbá azt állította, biztos információi vannak arról, hogy Fábrián László, az Országos Magyar Párt egyik jelöltje „provokatív, irredenta és nemzetiségek közti gyűlöletet szító beszédet tartott”.³⁷ Azt írja továbbá, hogy azt állítják, több környékbeli katolikus és református pap tartott hasonló beszédeket, és megeskették a híveiket, nem szavaznak a románokra, csak a magyar testvéreikre.³⁸ Ez nem kizárt, minden valószínűség szerint megtörténhetett, és azzal magyarázható, hogy a román pártok megpróbálták megbontani a magyar választók egységét és szavazatokat szerezni köreiből. Ennek érdekében igyekeztek magyarokat indítani saját listáikon.³⁹ Szendrei Kelemen is a román Nemzeti Parasztpárt listáján indult a választásokon. Nem beszélhetünk előre megtervezett, a román állam elleni provokációról, mert az egész akciónak nincs logikus motivációja, és a magyar jelöltek is igyekeztek lecsillapítani a zavargásokat. Amint korábban láttuk, Oltszemen Szentkereszty Béla báró visszavonult, amikor a jelenléte túlságosan fellelkesítette a szavazókat, és a szomszédos Torján, miután a torjai katonai különítmény parancsnoka azt mondta a torjai magyar vezetőknek, hogy őket teszi felelőssé a zavargásokért, ezek együttműködtek a hatóságokkal, és lecsillapították a kedélyeket.⁴⁰ A tömegnek a szavazóirodába való betörése a spontán felháborodás számlájára írható. Dühösek voltak, hogy letartóztatták a falubelijeiket, és ezt jogtalannak tartották. Ezt támasztják alá más meghallgatott tanúk vallomásai is (Zathureczky László, Boer György). Boer Györgynek, a Nemzeti Parasztpárt küldöttének a nyilatkozata egészen más fénybe helyezi az eseményeket: a tömeg többször kérte a katonákat, bocsássák szabadon Katona János letartóztatott választót, és csak miután ezt többször is megtagadták, rohanták meg a szavazóirodát, és szabadították ki falubelijüket. Ezután követelték a szavazóiroda elnökétől, hogy szolgáltassa ki nekik Badea tizedest.⁴¹ Ebből is kiderül, hogy őt tekintették Katona János letartóztatásában a főbűnösnek. Amint látható, nem a nacionalista és államellenes lázi-

tás, mint inkább a kormányzati szervek túlkapásai elleni felháborodás és a túlzott alkoholfogyasztás okozta ezt a véres incidenst. Következtetésként azt állíthatjuk, hogy a magyar választók általában példamutatóan viselkedtek a két világháború közötti romániai parlamenti választásokon. Ezt tanúsítja a feljegyzett összetűzések alacsony száma, míg Románia más, magyarok által nem lakott megyéiben

sokkal több és sokkal súlyosabb incidens történt. Ez nem azt jelenti, hogy a román kormány nyomásgyakorlása valamennyivel is kisebb lett volna, mint az ország más régióiban, és azt sem, hogy a magyar választók nem voltak felháborodva a nyomásgyakorlás miatt, de kisebb kivételeket leszámítva igyekeztek uralkodni felháborodásukon, hogy ne súlyosbítsák amúgy sem előnyös helyzetüket.

Karikatúra a két világháború közötti választásokról: a politikai pártok elitjének (Iuliu Maniu, Ion Mihalache, Averescu tábornok, Nicolae Iorga, Ion I. C. Brătianu) választási harca

■ JEGYZETEK

1. Mattei Dogan: *Dansul electoral în România interbelică*. Revista de cercetări sociale 1995. 4. sz. 3–23.
2. Toth Szilárd: *Partidul Maghiar și problema minorității maghiare în Parlamentul României în perioada interbelică*. Cluj-Napoca, 2008. 40. – Mattei Dogan: i.m. 6–7.
3. Sorin Radu: *Electoratul din România în anii democrației parlamentare (1919-1937)*. Iași, 2004; *Modernizarea sistemului electoral din România (1866-1937)*. Iași, 2005.
4. Keith Hitchins: *România 1866-1947*. Buc., 2004.
5. *Monitorul Oficial. Partea a II-a. Desbaterile Adunării Deputaților*. 1926. április 11. 1916.
6. Uo. 1926. február 7. 1678.
7. Uo. 1931. augusztus 13. 1987.
8. Ciprian Iancu: *Campanie electorală ca-n 1936 – 1937*. Replica Hunedoara 2008. nov. 29. http://www.replicahd.ro/replica_db/index.php?pagerun=2&title=campanie_electorală_ca_n_1936_1937&more=1&c=1&tb=1&pb=1
9. Bukaresti Központi Nemzeti Történelmi Levéltár, a Központi Választási Bizottság fondja, dos. 8/1927. 86. lap.
10. A Nemzeti Levéltárak Kolozs Megyei Igazgatósága. Országos Magyar Párt fondja, fasc. 8. 35. lap.

11. *Monitorul Oficial. Partea a II-a. Desbaterile Adunării Deputaților* [Hivatalos Közlöny. II. rész, A képviselőház vitái] 1932. augusztus 13. 1784.
12. Mattei Dogan i.m. 20–22.
13. *Monitorul Oficial. Partea a II-a. Desbaterile Adunării Deputaților*. 1932. augusztus 13. 1784.
14. Uo.1931. augusztus 13. 1986.
15. Ciprian Iancu: i. m.
16. *Monitorul Oficial. Partea a II-a. Desbaterile Adunării Deputaților*. 1932. augusztus 13. 1784.
17. Uo.1932. augusztus 13. 1785.
18. Mattei Dogan: i. m. 3–23; Mikó Imre: *Huszonkét év. Az erdélyi magyarság politikai története 1918. dec. 1-től 1940. aug. 30-ig*. Bp., 1941; Sorin Radu: *Electoratul din România în anii democrației parlamentare (1919-1937)*. Iași, 2004.146–319.
19. A Nemzeti Levéltárak Kolozs Megyei Igazgatósága, Országos Magyar Párt fondja, fasc. 8. 92. lap.
20. Ciprian Iancu: i. m.
21. Mattei Dogan: i. m. 22–23.
22. Raluca Ion: *Obiceiurile românilor la alegeri, din trecut până în prezent: pomană și cafeală*. 9AM 2008. nov. 28. <http://www.9am.ro/stiri-revista-presei/Social/112408/Obiceiurile-romanilor-la-alegeri-din-trecut-pana-in-prezent-pomana-si-cafteala.html>
23. A Nemzeti Levéltárak Kolozs Megyei Igazgatósága, Országos Magyar Párt fondja, fasc. 8. 73. lap.
24. Uo.
25. Toth Szilárd: i.m. 41.
26. Arhivele Naționale Istorice Centrale București [Bukaresti Központi Nemzeti Történelmi Levéltár], Fond Comisia Centrală Electorală [Központi Választási Bizottság fond] dos. 69/ 1926.
27. Mikó Imre: i. m. 61.
28. Uo. 195.
29. Lásd például Tancred Constantinescu miniszternek a prefektusokhoz küldött körtáviratát, amelyben felszólítja őket, hogy ne akadályozzák az Országos Magyar Párt tevékenységét. *Minoritățile naționale din România 1925-1931. Documente*. II. Red. Ioan Scurtu, Ioan Dornea. Buc., 1996. 117–118.
30. A következő megyékben egyáltalán nem voltak incidensek: Argeș, Brassó, Brăila, Cahul, Câmpulung, Covurlui, Dorohoi, Fălciu, Fogaras, Hotin, Hunyad, Ilfov, Mehedinți, Muscel, Naszód, Romanați, Szilágy, Soroca, Storojinet, Teleorman és Torda. Lásd a választások lefolyását ellenőrző bizottság jegyzőkönyveit. Bukaresti Központi Nemzeti Történelmi Levéltár, Parlament fond, 2212/1928. II. Kötet, 112–260. lap.
31. Bukaresti Központi Nemzeti Történelmi Levéltár, Központi Választási Bizottság fondja, dos. 17/1928. 20. Lap.
32. Uo. dos. 17/ 1928. 16–17. lap.
33. Uo.
34. Uo.
35. Uo. 45. lap.
36. Uo. 46. Lap.
37. Uo. 30. lap.
38. Uo.
39. Toth Szilárd: i. m. 48.
40. Bukaresti Központi Nemzeti Történelmi Levéltár, Központi Választási Bizottság fondja, dos. 17/1928. 29. lap.
41. Uo. 50. lap.

